

АНОТАЦІЯ

Андрєєва М. А. Когнітивно-наратологічні властивості англійськомовних художніх текстів для дітей (на матеріалі сучасних художніх наративів Великої Британії). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія (03 Гуманітарні науки). – Херсонський державний університет Міністерства освіти і науки України, Херсон, Івано-Франківськ, 2025.

Дисертацію присвячено виявленню когнітивних і наратологічних властивостей сучасних художніх текстів для дітей літературної традиції Великої Британії культурно-історичної епохи постмодернізму та її подальших відгалужень, зокрема, метамодернізму (Vermeulen & van den Akker, 2010), постпостмодернізму (Nealon, 2012), псевдомодернізму / діджиталмодернізму (Kirby, 2006).

Матеріалом дослідження послуговували сучасні художні тексти для дітей жанрів казки, короткого оповідання, ілюстровані художні тексти для дітей, а також художні тексти для дітей гібридних жанрів. Для дослідження було відібрано популярні художні тексти таких відомих авторів британської літературної традиції як Р. Дал (*Roald Dahl*), Е. Граветт (*Emily Gravett*), К. Коттл (*Katie Cottle*), М. Г. Леонард (*M. G. (Maya Gabrielle) Leonard*), Д. О'Лірі (*Dermot O'Leary*), Т. Персіваль (*Tom Percival*), З. Такер (*Zoë Tucker*). Усього було проаналізовано 37 джерел ілюстративного матеріалу.

Метою дослідження є виявлення лінгвокогнітивних, наратологічних та мультимодальних властивостей художніх текстів для дітей Великої Британії періоду з XX по XXI ст.

Теоретико-методологічною основою дослідження є наукові доробки класичних (Bal, 1985/2017; Chatman, 1980; Genette, 1982, 1983; Margolin, 2009; Prince, 1982; Rimmon-Kennan, 1989; Schmid, 2010), когнітивних (Белєхова, 2002а,

2002b; Fludernik, 1996, 2009; Herman, 2007, 2009a, 2009b, 2012; Nikolajeva, 2014; Palmer, 2002, 2004) та мультимодальних наратологів (Bell, 2019; Jewitt, 2009; Gibbons, 2010, 2012a, 2012b, 2016; Kress & Leeuwen, 1996/2006, 2001; Kress, 2009, 2010, 2012; Nikolajeva & Scott, 2000, 2001; Nørgaard, 2018; Page, 2010; Salisbury & Styles, 2012; Toolan, 2010); роботи, присвячені вивченню неприродних наративів та неконвенційних елементів у різножанрових художніх текстах (Alber, 2009, 2012, 2013a, 2013b, 2014, 2016; Alber & Heinze, 2011; Alber & Fludernik, 2010; Alber & Richardson, 2020; Alber et al, 2010, 2012, 2013, 2018; Iversen, 2013a, 2013b; Nielsen, 2011a, 2011b; Richardson, 2006, 2007, 2011, 2012a, 2012b, 2012c, 2012d, 2012e, 2015, 2016, 2020); праці, у яких було досліджено різні аспекти художніх текстів, зорієнтованих на дитячу читацьку аудиторію (Белехова & Цапів, 2019; Єфименко, 2018; Ставенко, 2023; Цапів, 2018, 2019a, 2019b, 2019c, 2020; Coats, 2004; Horning, 1997/2010; Hunt, 1996; Lewis, 2001; Nodelman, 1988, 2008; Nodelman & Reimer, 2003; O'Sullivan, 2005; Painter, Martin & Unsworth, 2013; Propp, 1928/1968; Stephens, 1992; Zipes, 1979/2002, 1983, 2012).

У річищі когнітивної наратології (Herman, 2007, 2009a, 2009b, 2012) у дослідженні визначено особливості формування персонажів художніх текстів для дітей, якими, як правило, постають діти або антропоморфні персонажі дитячого віку, що прагнуть самоусвідомлення, а також розуміння власних почуттів, емоцій і внутрішніх конфліктів. У контексті мультимодальної наратології (Bell, 2019; Jewitt, 2009; Gibbons, 2010, 2012a, 2012b, 2016; Kress & Leeuwen, 1996/2006, 2001; Kress, 2009, 2010, 2012; Nikolajeva & Scott, 2000, 2001; Nørgaard, 2018; Page, 2010; Salisbury & Styles, 2012; Toolan, 2010) було виявлено роль взаємодії вербального та візуального модусів у конструюванні смислів у художніх наративах для дітей (зокрема гендерного паритету, інклюзії, толерантності, різноманіття, емоційного благополуччя, самореалізації, допомоги довкіллю).

Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, списку джерел ілюстративного матеріалу й додатку.

У першому розділі **«Теоретичні засади дослідження когнітивно-наратологічних властивостей англійськомовних художніх текстів для дітей»** розкрито поняття наративу у річищі класичної і сучасної нратології; систематизовано посткласичні підходи до дослідження наративів (зокрема, когнітивний, неприродний (антиміметичний), феміністичний, трансмедіальний і мультимодальний); окреслено різні підходи до понять «натор» та «наторатор» та їхню реалізацію у сучасних текстах для дітей; з'ясовано характерні риси художніх наративів культурно-історичної епохи постмодернізму та її подальших відгалужень, зокрема, у сучасних художніх текстах для дітей.

У другому розділі **«Методологія дослідження когнітивно-нараторологічних властивостей англійськомовних художніх текстів для дітей»** розроблено методику аналізування сучасних різножанрових художніх текстів для дітей, що охоплює чотири етапи: теоретико-аналітичний, наративно-конструювальний, лексико-стилістичний і мультимодальний. Перший, теоретико-аналітичний, етап аналізування включає в себе два кроки: узагальнення теоретико-методологічного апарату дослідження й обґрунтування вибору матеріалу дослідження. На першому кроці визначено такі ключові поняття дослідження як «натор», «фокалізатор», «неприродний наратив», «міметичний наратив», «неміметичний наратив», «антиміметичний наратив», «конвенційність», «неконвенційність», «мультимодальність», «мультимодальна метафора», «художній текст для дітей», «ілюстрований художній текст для дітей». Другий крок теоретико-аналітичного етапу аналізування передбачає аргументацію відбору матеріалу дослідження. Корпус досліджуваних текстів складають художні наративи, написані відомими авторами британської Великої Британії, та які є популярними серед дитячої читацької аудиторії, мають переклади різними мовами, мультиплікаційні, цифрові, ігрові або кіно-адаптації, аудіо та відео формати, літературні нагороди, високий рівень рейтингування та світових продажів.

Наративно-конструювальний етап передбачив фокусування на наративному конструюванні тексту: особливому стилі нарації натором-

дорослим через точку зору фокалізатора-дитини, засобах реалізації точки зору фокалізатора-дитини, а також виявленні неконвенційних елементів (відхід від стереотипізації персонажа-дитини, взаємодоповнення казкового й реального хронотопів, відображення актуальних тенденцій сучасного суспільства, зокрема, гендерного паритету, інклюзії, толерантності, різноманіття, емоційного благополуччя, самореалізації, захисту довкілля).

На лексико-стилістичному етапі аналізування було виявлено та охарактеризовано особливе мовлення сучасних художніх текстів для дітей, зокрема, чайлд-метафори, лексичні трансформації, гіперболи, іронію, а також способи реалізації комічних контекстів.

На четвертому, мультимодальному етапі, було визначено роль взаємодії візуального та вербального модусів для створення унікальних смислів, які передають актуальні для сучасного світу тенденції: гендерну рівність, інклюзію, толерантність, різноманіття, емоційне благополуччя, самореалізацію, природоохоронну діяльність.

У третьому розділі **«Конвенційні й неконвенційні смисли в художніх текстах для дітей»** виявлено та охарактеризовано взаємодію природних та неприродних елементів у сучасних художніх текстах для дітей як їхню унікальну властивість. За Б. Річардсоном (Richardson, 2011), казки є переважно неміметичними наративами, які містять конвенційні неможливі елементи. До неміметичних елементів сучасних художніх текстів для дітей відносимо метаморфози персонажів, надприродних істот, антропоморфних звірів та комах. При цьому, у сучасних художніх текстах для дітей окрім казкових конвенційних неможливостей було виявлено також неприродні елементи, запозичені з інших жанрів. До запозичень з інших жанрів належать, зокрема, переміщення між світами (фентезі), польоти у космос та прибульці (наукова фантастика), шпигуни, таємні ордени, робота під прикриттям, деталізованість фізичних сутичок, пограбування та злочинні наміри зі світового панування (детектив).

Взаємодія реальних та казкових елементів у сучасних художніх текстах для дітей полягає, зокрема, у конструюванні особливого художнього часу і простору

(взаємопроникненні казкового та реального хронотопів, наслідуванні казковим світом реального часу і простору, а також розгортання казкових подій на тлі реальних топосів), прототипізації персонажів (використанні реально існуючих людей та тварин, історичних постатей і фольклорних персонажів як прототипів героїв художніх текстів), накладанні нових смислів на усталені образи персонажів, гармонійному поєднанні людського і тваринного в антропоморфних персонажах (поведінки, жестикуляції, вбрання, сімейних та дружніх стосунках, будови суспільства, соціальних нормах)

У розділі розкрито специфіку персонажів-дітей у сучасних художніх текстах, а також важливу тематику, яка реалізується завдяки ним (зокрема, різноманіття, інклюзія, самоідентифікація, самореалізація, матеріальне неблагополуччя, соціальна несправедливість, неповна сім'я, дисфункційна сім'я, еко-активізм); досліджено та систематизовано опозиції персонажів; проведено екстралінгвістичний аналіз для визначення передумов популярності образу kota в британській лінгвокультурі. З'ясовано, що за допомогою анімалістичних персонажів, зображення їхнього суспільства, норм та стосунків, а також через розкриття точки зору фокалізатора-тварини, читачу-дитині пояснюються складні аспекти людського життя, наприклад, політика, дозвілля, соціокультурні норми, а також розкривається така важлива тема як людська жорстокість стосовно тварин.

У роботі було виявлено та схарактеризовано лексико-семантичні особливості сучасних наративів, зорієнтованих на читача-дитину. Їхнє унікальне мовлення відображається, зокрема, у чайлд-метафорах, лексичних трансформаціях різних видів, гіперболах, іронії, персоніфікації, метонімії, грі слів.

У четвертому розділі **«Концепція різноманіття, інклюзії та емоційного благополуччя у сучасних художніх текстах для дітей»** досліджено та з'ясовано особливості наративного конструювання художніх текстів для дітей із тематикою різноманіття, гендерної та расової рівності й інклюзії; здійснено екстралінгвістичний аналіз, зокрема, розглянуто нормативні документів, які є

основоположними для регуляції цих принципів у сучасному суспільстві; виявлено відхід від стереотипізації персонажів та їхнє гендерне та расове урізноманітнення.

У розділі розкрито унікальне для сучасних художніх текстів для дітей смислотворення за допомогою взаємодії вербального та візуального образів. Виявлено, що через «тіньові наративи» (Цапів, 2020) (інформацію, закодовану у візуальній складовій, без залучення вербальної), реалізуються важливі теми, як расове різноманіття (зокрема, міжрасова дружба й міжрасова сім'я), гендерна рівність (зокрема, міжгендерна дружба та руйнація гендерних стереотипів щодо професійної діяльності, хобі та зацікавлень), інклюзія і важливість людської єдності у подоланні глобальних проблем. У розділі також запропоновано та обґрунтовано поняття «мультимодальна синестезія», яка активізує одні органи чуття через інші, зокрема, активізацію емпатії читача-дитини через візуальні образи.

Дисертаційне дослідження засвідчило, що сучасні художні тексти для дітей вирізняються своєю динамічністю, неконвенційністю, мультимодальністю, унікальністю тематики (до якої зокрема відносимо гендерний паритет, інклюзивність, різноманіття, толерантність, емоційне благополуччя, а також еко-активістську діяльність та захист довкілля), переосмислення стереотипних персонажів, взаємопроникнення казкового і реального хронотопів. Також властивістю сучасних художніх текстів для дітей вважаємо зміну фокусу від традиційного протистояння Добра і Зла (зовнішнього конфлікту), на взаємодію дитини зі своїм внутрішнім світом, її почуттями та емоціями.

Ключові слова: наратив, художній текст для дітей, когнітивна наратологія, неконвенційність, лексико-семантичні особливості, мультимодальність, мультимодальна метафора, емоції, художній час і простір, персонаж-дитина, інклюзія, різноманіття, еко-активізм.

ABSTRACT

Andrieieva M. A. Cognitive and Narratological Characteristics of the Anglophone Literary Texts for Children (a Case Study of Modern Fiction Narratives of Great Britain). – Qualification research, manuscript.

Thesis for the degree of Doctor of Philosophy in Philology: Specialty 035 Philology (03 Humanities). – Kherson State University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kherson, Ivano-Frankivsk, 2025.

The dissertation focuses on identification of cognitive and narratological properties of modern literary texts for children of the British literary tradition, embracing the narratives of the cultural and historical epoch of postmodernism and its subsequent offshoots, in particular, metamodernism (Vermeulen & van den Akker, 2010), post-postmodernism (Nealon, 2012), pseudomodernism / digimodernism (Kirby, 2006).

A case study of the research has been constituted by modern literary texts for children in the genres of fairy tales, short stories, illustrated literary texts for children, and literary texts for children of hybrid genres. For the study, we selected popular fiction narratives by such well-known authors of the British literary tradition as R. Dahl, E. Gravett, K. Cottle, M. G. Leonard, D. O’Leary, T. Percival, and Z. Tucker. A total of 37 sources of illustrative material were analysed.

The study aims to identify the linguistic, cognitive, narrative and multimodal characteristics of the 19th–21st-century British literary texts for children.

The theoretical and methodological basis of the study is the scientific papers of classical (Bal, 2017; Genette, 1982, 1983; Margolin, 2009; Prince, 1982; Schmid, 2010), cognitive (Белехова, 2002a, 2002b; Fludernik, 1996, 2009; Herman, 2007, 2009a, 2009b, 2012; Nikolajeva, 2014; Palmer, 2002, 2004) and multimodal narratologists (Bell, 2019; Jewitt, 2009; Gibbons, 2010, 2012a, 2012b, 2016; Kress & Leeuwen, 1996/2006, 2001; Kress, 2009, 2010, 2012; Nikolajeva & Scott, 2000, 2001; Nørgaard, 2018; Page, 2010; Salisbury & Styles, 2012; Toolan, 2010); studies on unnatural narratives and unconventional elements in different genres of fiction (Alber,

2009, 2012, 2013a, 2013b, 2014, 2016; Alber & Heinze, 2011; Alber & Fludernik, 2010; Alber & Richardson, 2020; Alber et al, 2010, 2012, 2013, 2018; Iversen, 2013a, 2013b; Nielsen, 2011a, 2011b; Richardson, 2006, 2007, 2011, 2012a, 2012b, 2012c, 2012d, 2012e, 2015, 2016, 2020); as well as research on various aspects of literary texts aimed at child-reader (Белєхова & Цапів, 2019; Єфименко, 2018; Ставенко, 2023; Цапів, 2018, 2019a, 2019b, 2019c, 2020; Coats, 2004; Horning, 1997/2010; Hunt, 1996; Lewis, 2001; Nodelman, 1988, 2008; Nodelman & Reimer, 2003; O’Sullivan, 2005; Painter, Martin & Unsworth, 2013; Propp, 1928/1968; Stephens, 1992; Zipes, 1979/2002, 1983, 2012).

In line with cognitive narratology (Herman, 2007, 2009a, 2009b, 2012), the study identifies the peculiarities of the formation of characters in literary texts for children, who are usually depicted as children or anthropomorphic characters of childhood, and who seek self-awareness, as well as understanding of their feelings, emotions and internal conflicts. In the context of multimodal narratology (Bell, 2019; Jewitt, 2009; Gibbons, 2010, 2012a, 2012b, 2016; Kress & Leeuwen, 1996/2006, 2001; Kress, 2009, 2010, 2012; Nikolajeva & Scott, 2000, 2001; Nørgaard, 2018; Page, 2010; Salisbury & Styles, 2012; Toolan, 2010) the role of the cooperation of verbal and visual modes in the construction of meanings in fiction narratives for children (in particular, gender parity, inclusion, tolerance, diversity, emotional well-being, self-realisation, and environmental assistance) was revealed.

The work consists of an Introduction, four chapters, General conclusions, References, a List of Illustrative Materials, and an Appendix.

The first chapter **“Theoretical Background of the Research of Cognitive and Narrative Characteristics of Anglophone Literary Texts for Children”** discusses the notion of narrative in the context of structural and poststructural narratology; systematises post-classical approaches to the study of narratives (in particular, cognitive, unnatural (antimimetic), feminist, transmedial and multimodal approaches); outlines different approaches to the concepts of “narrator” and “narratee” and their implementation in modern literary texts for children; identifies the peculiar features of

fiction narratives of postmodernism and its later developments, specifically in modern literary texts for children.

The second chapter **“Methodology of the Research of Cognitive and Narratological Characteristics of Anglophone Literary Texts for Children”** develops a methodology for analysing modern multigenre fiction narratives for children, which includes four stages: theoretical and analytical, narrative and constructive, lexical and stylistic, and multimodal. The first, theoretical and analytical, stage of the analysis includes two steps: generalisation of the theoretical and methodological apparatus of the study and justification of the choice of the case study. The first step defines the following key concepts of the research: “narrator”, “focalizer”, “unnatural narrative”, “mimetic narrative”, “non-mimetic narrative”, “anti-mimetic narrative”, “conventionality”, “unconventionality”, “multimodality”, “multimodal metaphor”, “literary text for children”, “illustrated literary text for children”. The second step of the theoretical and analytical stage of the analysis involves the argumentation of the case study selection. The literary texts under study include fictional narratives written by well-known British authors, popular among children's readers, translated into different languages, received literary awards, have high ratings and global sales, have been made into animated, digital, game or film adaptations, as well as audio and video formats.

The narrative and constructive stage involves focusing on the narrative construction of the text (a special style of narration by the adult narrator through the point of view of the child-focalizer), the means of implementing the point of view of the child-focalizer, and the identification of non-conventional elements of modern literary texts for children (departure from stereotypic child-characters, complementing fairy-tale and realistic chronotopes, reflecting current trends in modern society, in particular, gender parity, inclusion, tolerance, diversity, emotional well-being, self-realisation, and environmental protection).

The lexical and stylistic stage of the analysis focuses on identifying and characterising the special language of modern literary texts for children, particularly,

child-metaphors, lexical transformations, hyperbole, irony, and ways of implementing comic contexts.

The fourth, multimodal stage, determines the role of cooperation between visual and verbal modes for creating unique meanings and conveying trends relevant to the modern world: gender equality, inclusion, tolerance, diversity, emotional well-being, self-realisation, and environmental protection.

The third chapter **“Conventional and Unconventional Meanings in Literary Texts for Children”** identifies and characterises the interaction of natural and unnatural elements in contemporary fiction texts for children as their unique feature. According to B. Richardson (Richardson, 2011), fairy tales are predominantly non-mimetic narratives that contain conventional impossible elements. The non-mimetic elements of contemporary fiction texts for children include character metamorphoses, supernatural creatures, anthropomorphic animals and insects. At the same time, in addition to fairy tale conventional impossibilities, unnatural elements borrowed from other genres were also found in modern fiction narratives for children. The borrowings from other genres include, in particular, travelling between worlds (fantasy), space travel and aliens (science fiction), spies, secret orders, undercover work, detailed physical fights, robberies and criminal intentions for world domination (detective).

The interaction of realistic and fairy-tale elements in modern literary texts for children lies, in particular, in the construction of special fictional time and space (interpenetration of fairy-tale and real chronotopes, imitation of real time and space by the fairy-tale world, as well as unfolding of fairy-tale events against the background of real places), prototyping of characters (use of real people and animals, historical figures and folklore characters as prototypes of characters in literary texts), imposing new meanings on established character images, harmonious combination of human and animal in anthropomorphic characters (behaviour, gestures, attire, family and friendship relations, society structure, social norms).

The chapter reveals the specificity of child-characters in modern literary texts, as well as important themes that are realised through them (in particular, diversity, inclusion, self-identification, self-realisation, material disadvantage, social injustice,

single-parent family, dysfunctional family, eco-activism); investigates and systematises the opposition of characters; carries out an extralinguistic analysis to determine the prerequisites for the popularity of the cat image in British linguistic culture. It has been found that animalistic characters, the depiction of their society, norms and relationships, as well as the disclosure of the point of view of the animal focalizer, help to explain to the child-reader such complex aspects of human life as politics, leisure, social and cultural norms, and important topic of human cruelty to animals.

The study identified and characterized lexical and semantic features of modern literary texts aimed at child-readers. Such features include, in particular, child-metaphors, various types of lexical transformations, hyperbole, irony, personification, metonymy, and play on words.

The fourth chapter **“The Idea of Diversity, Inclusion, and Emotional Well-Being in Modern Literary Texts for Children”** investigates and clarifies the peculiarities of narrative construction of fiction texts for children with the themes of diversity, gender and racial equality and inclusion; conducts an extralinguistic analysis, in particular, considers the normative documents that are fundamental to the regulation of these principles in modern society; reveals a departure from stereotyping of characters, as well as their gender and racial diversification.

The chapter reveals the unique meaning-making of modern literary texts for children through the cooperation of verbal and visual modes. It has been found that through “shadow narratives” (Tsapiv, 2020) (information encoded in the visual component without the involvement of the verbal component), important topics such as racial diversity (in particular, interracial friendship and interracial family), gender equality (in particular, intergender friendship and the destruction of gender stereotypes about professional activities, hobbies and interests), inclusion and the importance of human unity in overcoming global problems are implemented. The chapter also proposes and substantiates the concept of “multimodal synesthesia”, which activates some senses through others, in particular, the activation of the empathy of the reader-child through visual images.

The paper determines that modern literary narratives oriented towards the child-reader have a unique language, which is reflected, in particular, in child-metaphors, lexical transformations of various kinds, hyperbole, irony, personification, metonymy, and wordplay.

The research has shown that modern literary texts for children are distinguished by their dynamism, unconventionality, multimodality, and uniqueness of themes (which include gender parity, inclusion, diversity, tolerance, emotional well-being, as well as eco-activism and environmental protection), rethinking of stereotypical characters, and the interpenetration of fairy-tale and real chronotopes. Another important feature of modern literary texts for children is a shift in focus from the traditional confrontation between Good and Evil (external conflict) to the child's interaction with his or her inner world, feelings and emotions.

Key words: narrative, literary text for children, cognitive narratology, unconventionality, lexical and semantic features, multimodality, multimodal metaphor, emotions, fictional time and space, child-character, inclusion, diversity, eco-activism.